

Centenaris

Tomàs Mallol i el cinema amateur 1923-2023

L'any 2023 commemorem dos centenaris feliçment coincidents: Tomàs Mallol i el cinema amateur.

Tomàs Mallol és conegut especialment per la seva vessant de col·leccionista de cinema i precinema i perquè la seva col·lecció va ser l'origen del museu on sou. Tanmateix, Mallol té una altra vessant menys coneguda, però no menys interessant, la de cineasta amateur: una brillant trajectòria de trenta-un curtmetratges, molts dels quals van assolir el reconeixement públic en forma de guardons i premis diversos.

El mateix any 1923 es van comercialitzar les primeres càmeres de cinema amateur. Pathé Baby a Europa, amb el format de pel·lícula de 9,5 mm, i Kodak a Nord-amèrica, amb el de 16 mm, van posar a l'abast del públic general la possibilitat de poder rodar i projectar les seves pròpies pel·lícules. L'èxit comercial i tecnològic d'aquests aparells va ser immediat i indiscutible i significà el punt de partida del fenomen del cinema amateur mundialment.

Aquesta exposició vol ser un doble homenatge. Per una banda, a Tomàs Mallol, com a cineasta amateur, i també als cineastes amateurs catalans de la seva generació, que protagonitzaren l'època d'or d'aquest tipus de cinema fet des de la més absoluta independència i llibertat de creació. Per l'altra, als primers aparells de cinema amateur, que fa cent anys van revolucionar la pràctica de "fer cinema" apropant-lo als afeccionats i públic en general.

TOMÀS MALLOL I ELS SEUS COETANIS

L'obra de Tomàs Mallol, compresa entre el 1956 (*El pastor de can Sopa*) i el 1977 (*Quan soc perdut en l'ombra*), inclou una trentena de curtmetratges que reflecteixen part de les seves obsessions vitals i que ens permeten tenir una visió més completa de la seva vida i obra.

Però la seva filmografia també s'emmarca en un dels períodes més fructífers del cinema amateur català, i és per aquest motiu que aquesta exposició no només repassa, any per any, tota la seva obra, sinó que també inclou un film destacat d'algun cineasta català de cinema amateur realitzat l'any en què Mallol presentava la seva obra.

La tria, tot i que necessàriament és incompleta, perquè tant abans com després de Mallol hi va haver cineastes rellevants i hi ha anys en què es presenten diverses obres interessants, ens permet copsar com era aquest tipus de cinema que es feia en aquells anys, i al mateix temps, entendre'n el context: polític, social, cultural i, naturalment, cinematogràfic.

La traducció de la resta de textos d'aquest àmbit, la trobareu a la pantalla interactiva que hi està instal·lada.

UCA (Unió de Cineïstes Amateurs)

La Unió de Cineïstes Amateurs (UCA) es constitueix l'any 1968 a Barcelona arran de l'escissió d'un grup de cineastes de l'Agrupació fotogràfica de Catalunya, als quals després se n'afegiren d'altres de la Secció de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya. Nascuda sense dependències ni condicionants i amb una major autonomia que la que tenien altres associacions, al llarg de la seva història va organitzar un concurs social (a partir de 1969), una mostra (1969-1972), diversos cursos de formació cinematogràfica i va editar un butlletí, a banda de projeccions, debats, taules rodones, concursos de guions i la creació d'una filmoteca, entre altres activitats.

El primer president va ser Conrad Torras, que va comptar amb una junta directiva en la qual figurava el mateix Tomàs Mallol. Posteriorment l'entitat seria presidida per Gabriel Pérez Rius, Perfecto Santalies, Carlos Soler Viñas i Jaume Vila. A principis dels anys vuitanta va canviar de nom i va passar a ser coneguda com a Club de Cinema i Vídeo UCA. El 1984 es va dissoldre i tota la seva documentació està preservada al Museu del Cinema.

ELS ORÍGENS DEL CINEMA AMATEUR

Des dels inicis, el cinema es bifurcà, per raons tècniques i econòmiques, en dues vies ben diferenciades: la dels professionals del medi i la dels realitzadors afeccionats. Ben aviat van aparèixer en el mercat càmeres i projectors per a aquest tipus de públic, que començà a rodar les seves pròpies pel·lícules. Les possibilitats cinematogràfiques del cinema amateur varen permetre als afeccionats capturar imatges d'un present propi que, amb el pas del temps, esdevingué la memòria del seu passat, talment com les fotografies de l'àlbum familiar. Aquests nous aparells també van fer possible que es fessin obres de creació de caire amateur, algunes de gran mèrit artístic, al marge de la indústria cinematogràfica.

1. Els antecedents (1899-1922)

Als inicis del cinema, només els professionals d'aquesta nova indústria o les persones amb un fort poder adquisitiu podien disposar de càmeres i projectors per fer les seves pel·lícules i mirar-les. Per tal que la tècnica cinematogràfica estigués a l'abast d'un públic més general, calia simplificar els aparells, fer-los més lleugers, més manejables, més simples, més econòmics i disminuir la perillositat de la pel·lícula, elaborada amb nitrat de cel·lulosa, altament inflamable. Entre 1899 i 1922, alguns fabricants proposaren diversos models d'aparells destinats al públic no professional, els quals intentaven solucionar aquests problemes. Malgrat el seu escàs ressò, van posar les bases tecnològiques per al posterior èxit del cinema amateur, que encapçalaren les empreses Eastman Kodak als Estats Units i Pathé Cinéma a Europa.

2. Els pioners: Pathé i Kodak (1922-1923): 9,5 i 16 mm

Entre 1922 i 1923, Charles Pathé, un actiu i brillant empresari de la incipient indústria cinematogràfica francesa, va crear una càmera i un projector per al públic amateur, que utilitzaven un nou film no inflamable de 9,5 mm. Paral·lelament, a Nord-amèrica la marca Kodak començà, el 1923, a fabricar un projector i una càmera, amb un format de pel·lícula de 16 mm no inflamable. L'èxit d'ambdós aparells fou indiscutible i suposà el pas decisiu per a la consolidació del cinema amateur a Europa (Pathé Baby) i Nord-amèrica (Kodak), després de diversos intents fallits d'aquestes i d'altres companyies.

Els aparells de cinema amateur varen fer possible que, d'una manera senzilla i econòmica, hom pogués passar d'espectador a creador, de veure pel·lícules a les sales de cinema a crear imatges en moviment i projectar-les en la intimitat de la llar.

2.1. PATHÉ BABY 9,5 mm

Des de 1912, l'empresa Pathé Cinéma estava intentant produir una càmera i un projector de cinema no professional, que fos fàcil d'utilitzar, poc costós i sense perill per a l'usuari. L'èxit els arribà amb els primers models de projector i de càmera de cinema Pathé Baby, que foren dissenyats i fabricats per Victor Continsouza, per encàrrec de Pathé Cinéma. Foren comercialitzats el Nadal de 1922, el projector, i l'abril de 1923, la càmera. Utilitzaven un film de 9,5 mm amb perforació central tancat dins un xassís de metall, que evitava tocar la pel·lícula amb les mans.

L'èxit d'aquests aparells per al públic amateur i familiar fou immediat. Des de 1923 fins al 1946, la casa Pathé no va parar de llançar nous i millors models de càmeres i sobretot de projectors amb tota classe d'accessoris, que feien les delícies dels cineastes amateurs. El format de pel·lícula de 9,5 mm fou adoptat per altres marques, totes elles europees, ja que als Estats Units triomfà el format 16 mm i posteriorment el 8 mm de l'empresa Kodak.

2.2. KODAK 16 mm

Des de 1914, l'empresa de material fotogràfic Eastman Kodak estava investigant amb materials i tècniques per fabricar aparells per a l'emergent mercat de cinema amateur. Les recerques se centraren a trobar un film de format reduït, segur (no inflamable) i de bona qualitat. El resultat fou una pel·lícula de 16 mm, que es començà a comercialitzar el juliol de 1923, juntament amb la càmera Cine-Kodak model A, amb un trípode, una

empalmadora de pel·lícules i una pantalla. Kodascope és el nom que es va donar al projector de 16 mm, equipat amb motor elèctric, i que es va comercialitzar també aquell mateix any.

3. L'evolució (1930-1970): 8 mm, súper-8, so i color i algunes altres marques

A partir dels èxits inicials dels aparells Pathé Baby i Kodak, moltes altres empreses es van llançar a conquerir aquest nou mercat del cinema amateur amb la venda de càmeres i projectors inspirats en aquests dos referents. Per altra banda, aquest impuls va potenciar també la recerca i l'evolució tecnològica en aquest àmbit. Així, el 1932 aparegué el nou format de 8 mm creat per Kodak, per abaratir encara més el minut de pel·lícula, i el 1965 es comercialitzà el súper-8, que incrementava la superfície del fotograma i encapsulava la pel·lícula dins un casset de plàstic. La incorporació del color i del so foren altres avenços significatius, fins que a la dècada de 1970 apareix la tecnologia del vídeo analògic, que acaba substituint ràpidament els vells aparells de cinema amateur.

(Espai del vestíbul)

EL CINEASTA AMATEUR

La tasca del cineasta amateur no pel fet de ser no professional requeria menys dedicació: la formació autodidacta solia ser prèvia i continuada amb publicacions especialitzades, llibres i revistes, i també amb agrupacions d'aficionats que compartien inquietuds; la pràctica de la filmació havia de ser al màxim d'acurada, amb els accessoris pertinents, i la posada en escena si es requeria; calia perícia per manipular la pel·lícula i paciència per esperar-ne el resultat una vegada revelada pel laboratori; era important la precisió en el procés de muntatge i la inserció de títols de crèdit, i imprescindible la meticulositat durant la sonorització i la sincronització, i finalment, s'havien d'aconseguir les condicions de projecció que fessin lluir millor la pel·lícula.

L'afició per fer cinema es va generalitzar en certs entorns i es crearen associacions que impulsaren festivals, certàmens, concursos i mostres de produccions amateurs, tant nacionals com internacionals.

La vostra vida en imatges reals i mòbils. Sols un plaer equival al de filmar: la projecció dels vostres moments feliços. Filmar és fer la vida amable i és fàcil i econòmic. (Publicitat AGFA Revista *Cinema Amateur. La revista de l'art i la tècnica de l'aficionat*. Secció de Cinema del Centre Excursionista de Catalunya. Núm.7 Hivern 1934-1935)

Textos:

Albert Beorlegui
Montse Puigdevall
Jordi Pons